

WAT VIND JE VAN DE ROUTE?

Heb je feedback over de route? We horen het graag!

EEN BEELD ZEGT MEER DAN 1000 WOORDEN

Maak onderweg een foto en deel hem met ons!

#spreekwoordenroute
#bezoekdelangstraat
@studiospreekwoord
@bezoekdelangstraat

ACTIEVE FAMILIEROUTE DOOR HEUSDEN

90 MIN

2,6 KM

KRAAK DE KLUIS

DIT BOEKJE IS VAN:

MEER MET SPREEKWOORDEN?!

Bij Studio Spreekwoord zijn we dol op spreekwoorden! Spring jij ook een gat in de lucht? Op spreekwoordenpad.nl kun je andere spreekwoordenroutes vinden en leuke spreekwoorden-kleurplaten downloaden.

Deze route is ontwikkeld door Studio Spreekwoord. Het boekje wordt je gratis aangeboden en is mede mogelijk gemaakt door:

SPREEKWOORDENROUTE

Hi, ik ben
Sjors Sportief / Creatief.
Misschien ken je mij al!
Ik ga gezellig met je mee op
ontdekkingsreis door
Heusden.

WAT IS EEN SPREEKWOORD?

Tijdens de route leer je over spreekwoorden (en uitdrukkingen). Spreekwoorden zijn een belangrijk onderdeel van de Nederlandse taal. Bij spreekwoorden worden altijd dezelfde woorden in dezelfde volgorde gebruikt. Het zijn uitspraken die een wijsheid bevatten en waarin 'figuurlijke' taal wordt gebruikt. Dat betekent dat we iets anders bedoelen dan wat er (letterlijk) staat.

Als je een spreekwoord voor het eerst hoort, snap je vaak wel de letterlijke betekenis, maar de figuurlijke betekenis is lastiger. Als je

INHOUDSOPGAVE

2	Wat is een spreekwoord?
3	Welkom!
4 & 5	Plattegrond & stops
6 t/m 22	Stops & opdrachten
22	Kraak de kluis
23	Colofon & op stap met Sjors
24	Meer met spreekwoorden

bijvoorbeeld het spreekwoord gebruikt *twee vliegen in één klap slaan*, dan sla je niet letterlijk twee vliegen, maar je bedoelt dat je twee dingen in één keer regelt.

Spreekwoorden maken onze taal leuker! Dat ga je vandaag ervaren!

WELKOM!

Wat leuk dat je Heusden gaat verkennen met de spreekwoordenroute! In dit routeboekje geeft Sjors je leuke tips en leerzame opdrachten.

Door de route te lopen, ontdek je verhalen over Heusden die je waarschijnlijk nog niet kende. Ook leer je allerlei Nederlandse spreekwoorden.

**STARTPUNT VAN DE ROUTE:
STADHUIS & TIP, PELSESTRAAT 17**

KLAAR VOOR DE START?

Je start de spreekwoordenroute bij het stadhuis in het hart van de stad. Hier is ook het Toeristisch Informatie Punt (TIP) gevestigd: hier vind je onder andere een prachtige *maquette* van Heusden. En... je kunt er een spreekwoord letterlijk uitvoeren: je kunt er *in het oog springen!*

Spring jij
ook in het oog,
net als Heusden doet?
Je kunt letterlijk in het oog
springen, binnen
in het TIP!

KRAAK JIJ DE KLUIS?

Je krijgt het niet cadeau!
Je moet iets voor het goede antwoord doen.

In het boekje vind je **17 stops**. Elke stop heeft een opdracht waarmee je **een cijfer verdient**. Met alle cijfers samen maak je een som zodat je aan het einde van de route een **echte kluis kunt kraken!**

En psst.... Sjors heeft een leuk cadeautje voor je als het je lukt!

PLATTEGROND

KINDERKOPJES

De route door Heusden gaat over oude straten met kinderkopjes (ronde stenen in de straten) en stadswallen. Voor rolstoelen en kinderwagens is de route daardoor op enkele punten uitdagender.

Laat je bij het Toeristisch Informatiepunt (TIP) gerust informeren over de punten die mogelijk voor een uitdaging voor jouw gezelschap zorgen.

DE ROUTE

De route is 2,6 kilometer en duurt ongeveer 90 minuten als je onderweg alle opdrachten maakt.

De gele sterren ★ geven leuke korte tips voor onderweg.

De groene sterren ★ geven je leuke tips voor als je extra tijd hebt of een andere keer op pad wilt.

Scan de QR-code voor de digitale route.

DE STOPS

★ KORTE TIPS VOOR ONDERWEG

1	Stadhuis & TIP
Pelsestraat 17
In het oog springen	★ Spring letterlijk in het oog, binnen in het TIP.	6
2	Gevelsteen Joris en de draak
Putterstraat 42
Ergens de draak mee steken		7
3	Catharijnekerk
Burchtstraat 2
Zo arm als een kerkmuis		8
4	Gouverneurshuis & bedeelhuisje
Putterstraat 14
Het loodje leggen	★ Speur in de tuin naar alle symbolen uit de opdracht.	9
5	Demer stadsgracht & 'het Koffiekannetje'
Demer 38e
Zoals de waard is, vertrouwt hij zijn gasten		10
6	Vestingwal met kanonnen
Ter hoogte van Pompstraat
Je mannetje staan		11
7	Een geheime tunnel
Bromsluis
Je sluis openzetten		12
8	Kasteelruïne
Hertogin Johanna van Brabantstraat 1
Als donderslag bij heldere hemel	★ Leef je uit in de speeltuin.	13
9	Wijkse Poort
Aan het Burchtplein
Iemand uit de brand helpen	★ Beklim de trap voor een mooi uitzicht.	14
10	Huis met gouden kroon
Wijksestraat 28
Het spant de kroon	★ Speel een soldaat in het kronkelende steegje.	15
11	Een enge straat
Engstraat
Zweten als een ...		16
12	Het hart van de stad
Vismarkt
Het grootste gelijk van de vismarkt hebben		17
13	Stadshaven
Vanuit het doorkijkje in de vismarkt
Als een vis in het water		18
14	Molen
Stadshaven 13b
Draaien voor de prins	★ Maak een mooie foto!
★ Is de molenaar aanwezig? Neem een kijkje!	19
15	Heemtuin
Molenstraat 7a
Iemand om de tuin leiden	★ Doe de geur-, geluid- en tastroute.	20
16	Veerpoort
Waterpoort 2
Een oogje in het zeil houden		21
17	Berg & Braam
Nieuwstraat 7
Je krijgt het niet cadeau		22

KRAAK DE KLUIS!

TIPS!

★ VOOR ALS JE MEER TIJD HEBT

6	★ Bij het Toeristisch Informatiepunt (TIP) vind je tips voor activiteiten in de regio.
bezoekdelangstraat.nl
9	★ Neem eens een kijkje in het museum. Jongeren t/m 18 jaar zijn gratis!
gouverneurshuis.nl
13	★ Vraag bij het TIP naar de maquette van het kasteel.
bezoekdelangstraat.nl
14	★ Bezoek eens een brocante markt in Heusden.
brocantemarktheusden.nl
16	★ Shop lokaal bij de bijzondere winkels van Heusden.
17	★ Rust lekker uit en geniet van de horeca in Heusden.
19	★ Boek een groeps rondleiding in de molens.
bezoekdelangstraat.nl
20	★ Geef je op voor een Natuur-Kleppermandag in de Heemtuin.
heemtuindemeulenwerf.nl
22	★ Zoek de leukste cadeaus in het authentieke winkeltje.
bergenbraam.nl

IN HET OOG SPRINGEN

STADHUIS & TIP
PELSESTRAAT 17

Heusden is een heel oude stad: er wordt al in 722 over geschreven. Het is echt een stadje dat **in het oog springt**: het valt op, omdat het hier lijkt alsof je in de middeleeuwen rondloopt!

HET LEVEN GING NIET ALTIJD OVER ROZEN

Als je nu door Heusden loopt kun je je haast niet voorstellen dat het vroeger **heel erg vervallen** was. **Het leven ging hier niet altijd over rozen**: oftewel de inwoners van Heusden hebben veel tegenvallers gehad en rampen meegemaakt. Door de perfecte ligging was Heusden vaak het doelwit van **oorlog en strijd**. In de Tweede Wereldoorlog werd de stad zelfs zo hard getroffen, dat er bijna niets meer van over was.

DE GEVELKIJKER KIJKT VOL BEWONDERING

Gelukkig zorgde een groep inwoners dat de hele stad vanaf 1970 is gerestaureerd. Door hen is veel van het oude Heusden bewaard gebleven of herbouwd in de oude stijl. De stad won zelfs een **internationale prijs** voor de **restauratie**. Het beeld **'de Gevelkijker'** dat je voor het stadhuis vindt, staat hiervoor symbool.

DOE-OPDRACHT

Kijk eens net als 'de Gevelkijker' goed om je heen. **Wat springt er in je oog?** Oftewel: wat valt je allemaal op?

★ TIPS VAN SJORS

Als het Toeristisch Informatiepunt (TIP) open is, kun je er letterlijk in het oog springen!

Heusden had vroeger een ander stadhuis. Door de stadhuisramp in de Tweede Wereldoorlog (zie ook stop 3) is het prachtige gebouw volledig verwoest. In het TIP vind je een maquette van het oude stadhuis.

OPDRACHT VOOR DE CODE

Jacob van Eyck **sprong in het oog** door zijn muzikale talent. Hij werd in 1590 blind geboren in Heusden en werd de beroemdste beiaardier (= bespeler van een klokkenspel) van zijn tijd. Sindsdien is muziek met Heusden verbonden.

Grote kans dat je het **carillon** hoort terwijl je in Heusden bent. Maar liefst **48 klokken** zorgen voor die prachtige muziek!

Kijk net als de Gevelkijker naar boven: hoeveel hoeken heeft de toren waarin het carillon hangt? Noteer het aantal in het vakje.

VERVOLG ROUTE

Als je met je rug naar het stadhuis staat, ga je rechts. Aan het einde van de Pelsestraat ga bij je de kruising links: de Putterstraat. Zoek hier huisnummer 42.

ERGENS DE DRAAK MEE STEKEN

Met iemand (of iets) de draak steken betekent dat je iemand of iets belachelijk maakt. Deze uitdrukking komt van de legende van Joris en de draak. Juist ja: over dit verhaal is zelfs een stoere achtbaan gemaakt in de Efteling! Volgens de legende zou Sint-Joris met een draak hebben gevochten en deze hebben gedood om een prinses te redden. Het gevecht van Joris tegen de draak is vaak nagespeeld, waarbij er vaak iets belachelijks van wordt gemaakt. **Ze steken er de draak mee!**

PRACHTIGE GEVELSTEEN

Je ziet op dit gebouw een **gevelsteen** van **Joris en de draak**. Vroeger hadden gebouwen geen huisnummers, maar een naam. Met een ingemetselde steen kon men die naam uitbeelden; zo wist iedereen welk gebouw je bedoelde! Vroeger kwam hier het Sint-Joris-gilde bij elkaar. De mannen oefenden op de stadswallen met hun voetbogen (wapens) en kozen de stoere ridder Sint-Joris als **symbool**.

WEETJE VAN SJORS

Napoleon zorgde ervoor dat we straatnamen hebben. Toen hij de baas was over Nederland (begin 1800) voerde hij wetten in waar we nu nog elke dag mee te maken hebben: elke straat moet een naam, maar ook elke persoon moet een achternaam hebben.

IK BEN EEN HELD (OP SOKKEN)!

Oftewel ik doe me heel dapper voor, maar als ik in het echt een draak zou tegenkomen, durf ik er niet mee te vechten hoor!

GEVELSTEEN JORIS & DE DRAAK
PUTTERSTRAAT 42

OPDRACHT VOOR DE CODE

Kijk naar de gevelsteen: er zijn veel symbolen te vinden. Welk symbool zie je NIET?

codecijfer 2

ANKER
zekerheid & veiligheid

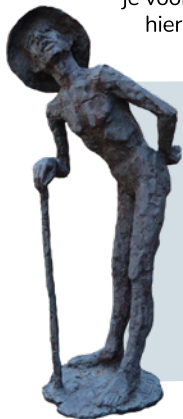
ZWAARD
macht & weerbaarheid

DOE-OPDRACHT

Niemand weet of die draak van Joris echt bestaan heeft en... hoe hij er precies uit zag. Teken jij hem naast Sjors? **Laat je fantasie de vrije loop!**

VERVOLG ROUTE

Loop terug naar de Pelsestraat. Ga het eerste straatje (Catharinastraat) links richting de kerk.

CATHARIJNEKERK
BURCHTSTRAAT 2

ZO ARM ALS EEN KERKMUIS

A. Sporen van de beeldenstorm zijn nog steeds zichtbaar.

B. Je ziet de omtrek van de verwoeste delen in de bestrating.

VAN STRAATARM NAAR SCHATRIJK

Zo arm als een kerkmuis betekent dat je heel **erg arm** bent. Heusden is een tijdlang straatarm geweest. De inwoners hadden bijna niets... behalve een belangrijke locatie! Dat wist ook Willem van Oranje. Hij plaatste een groep soldaten in Heusden om de stad te beschermen. Die soldaten moesten eten, ergens slapen en hun kleding moest gewassen worden. Daarvoor kregen de inwoners van de stad geld. Op een gegeven moment had Heusden twee keer zoveel soldaten als inwoners. Daardoor werd dus Heusden (schat)rijk!

SOUVENIRS

Heusden, en ook de Catharijnekerk, heeft veel meegemaakt; hiervan zie je nog steeds de souvenirs. Lees de zwarte bladzijdes maar en kijk op de foto.

ZWARTE BLADZIJDES

Wanneer je vertelt over een periode waarin heel erge dingen zijn gebeurd, kun je zeggen **het is een zwarte bladzijde in de geschiedenis**. Het verleden wordt dan gezien als een boek en elke bladzijde stelt een periode voor. De zwarte bladzijdes zijn symbolisch voor de rampzalige periodes.

^{* ogen} KIJK UIT JE DOPPEN!

Oftewel: let goed op!
Voor deze opdracht moet je speurneus opzetten.
Hint: kijk naar de naam Voetius.

Dit cijfer heb je nodig voor de code!

OPDRACHT VOOR DE CODE

De theoloog Voetius werd in 1588 in het Gouverneurshuis (stop 4) geboren. Hij werd wereldberoemd. Op de Catharijnekerk vind je een muursteen ter herinnering aan hem. Kun jij deze vinden? **Wat is de datum die op de muursteen staat?**

VERVOLG ROUTE

Loop door de poort en ga links de Putterstraat in zodat je langs de kerk naar het Gouverneurshuis loopt. De poort van het Gouverneurshuis is vrijwel altijd open zodat je de tuin in kunt.

GOVERNEURSHUIS & BEDEELHUISJE
PUTTERSTRAAT 14

WEETJE VAN SJORS

Loop je door de poort, dan zie je meteen rechts het bedeelhuisje. Het huisje staat erg scheef, dat zie je vooral aan de voorkant, dat is door een aardbeving gekomen!

HET LOODJE LEGGEN

= doodgaan

Dit gebouw was van de 16^e tot in de 18^e eeuw de verblijfplaats van de gouverneurs van Heusden (bazen van het leger). Nu is hier het Historisch Museum van Heusden gevestigd. In de pachtige tuin vind je onder andere nog een oude waterput en kun je een rondel bewonderen. Ook staat er een zonnewijzer en een monument dat herinnert aan de stadhuisramp in 1944. En... wat bijna niemand meer kent: een bedeelhuisje!

HET BEDEELHUISJE

Nu kun je naar de voedselbank als je niet veel geld te besteden hebt. In de 19^e eeuw had men ook al zoiets: als je arm was, kon je naar een bedeelhuis gaan. Je kreeg dan een ketting om met een stukje lood eraan. Je kon daarmee bij het bedeelhuisje brood en andere spullen krijgen van de kerk. Als je doodging werd het kettinkje met het loodje afgedaan en had je **het loodje gelegd**. Daar komt deze uitdrukking dus vandaan!

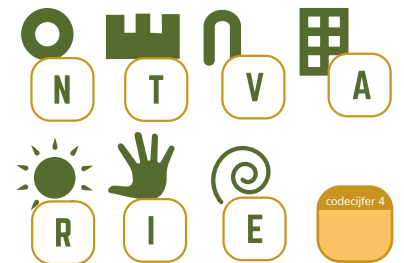

VERVOLG ROUTE

Loop de tuin uit en ga links; terug de Putterstraat in. Na 50m ga je links het smalle, kronkelende Weessteegje in (tussen Putterstraat 4 en 2). Aan het einde van het steegje ga je rechts; je loopt dan langs de oude stadsgracht.

OPDRACHT VOOR DE CODE

Als je ergens geen touw aan vast kunt knopen dan snap je er niets van. Zoals wanneer je voor het eerst naar een geheimschrift kijkt. **Vertaal het woord dat hieronder geschreven is.**

DOE-OPDRACHT

Zoek alle vormen uit het geheimschrift in de tuin van het Gouverneurshuis.

TIP VAN SJORS

Maak eens je eigen geheimschrift!

ZOALS DE WAARD IS, VERTROUWT HIJ ZIJN GASTEN

Deze sloot was in de middeleeuwen de stadsgracht. De gracht liep langs de stadsmuur, naar het kasteel (stop 8) en kwam uit in de rivier de Maas. Later werd de stadsmuur die hier stond afgebroken en werden de vestingwerken gemaakt. Daar leer je in de volgende stops meer over.

DE LADDER VAN DE HERBERG

Toen de muur verdween, kon de stad groter worden en kwam de Demer stadsgracht binnen de stad te liggen. Maar vóór die tijd, was dit huis het eerste wat je zag als je Heusden binnenkwam! Het stond naast de stadsmuur en er zat een **herberg** met de naam **'Het koffiekanneke'**. Mensen die op doorreis waren, konden op de zolder van het huis overnachten. Je kon er alleen via een ladder naartoe.

OPDRACHT VOOR DE CODE

Zoek het jaartal op de Demerbrug. Tel de cijfers uit het jaartal bij elkaar op, zodat je een getal met twee cijfers krijgt.

$$\square + \square + \square + \square = \square$$

codecijfers 5

DEMER STADSGRACHT & HET 'KOFFIEKANNEKE' DEMER 38E

5

Omdat het wel eens gebeurde dat gasten vertrokken **zonder te betalen**, bedacht de herbergier een **slimme oplossing**: hij haalde 's avonds de ladder weg zodat niemand weg kon voordat er betaald was. Men bedacht voor zulke situaties een spreekwoord: **zoals de waard is, vertrouwt hij zijn gasten**. Dit spreekwoord betekent dat je oordeel over iemand vooral afhangt van hoe je zelf in elkaar zit. Ben je **zelf** niet te vertrouwen? Dan denk je ook sneller dat **anderen** ook niet te vertrouwen zijn.

WEETJE VAN SJORS

Men gebruikte het water uit de Demer niet alleen ter verdediging, maar ook als riool én om in te wassen. Gatsie, dat kunnen wij ons nu niet meer voorstellen toch?

ERGENS EEN STOKJE VOOR STEKEN

Zie je het 'kannetje' op het gebouw aan de overkant (Wittebroodstraat 1)?

Het is een **spreuwenpotje**. Het hangt er nu voor de sier, maar van zo'n potje komt het spreekwoord **ergens een stokje voor steken** vandaan. Het is een beetje een dieronvriendelijk verhaal. Als je het durft te lezen, scan dan de QR-code!

VERVOLG ROUTE

Steek het bruggetje over en ga rechtdoor de Sterrestraat in. Aan het einde ga je rechts en al snel kun je linksaf de Pompstraat in (vernoemd naar de waterpomp). Aan het einde van die straat neem je het zandweggetje omhoog: de stadswal op.

JE MANNETJE STAAN

6

VESTINGWAL MET KANONNEN TER HOOGTE VAN POMPSTRAAT

Je ziet behoorlijk veel **kanonnen** in Heusden. Die kanonnen doen het nu natuurlijk niet meer, maar vroeger beschermden ze de stad!

Heel vroeger had Heusden een stadsmuur, maar rond 1580 besefte men dat alleen muren geen goede verdediging waren tegen de steeds zwaardere wapens die de vijand gebruikte. De prins van Oranje gaf de bekendste ingenieur uit die tijd, Adriaen Anthonisz van Alkmaar, de opdracht om Heusden **veiliger** te maken. Er kwamen **wallen** (daar sta je nu op), grachten, bastions en ravelijnen. Hierdoor kwam Heusden bekend te staan als een onneembare stad. **Heusden stond zijn mannetje!**

DAPPER

Je **mannetje staan** betekent dat je jezelf tegen iemand stand houdt. Dat je **dapper** bent en niet bang. Zoals de soldaten vroeger die de stad beschermden!

DOE-OPDRACHT

Waarin **sta jij je mannetje?**
Oftewel: waarin ben jij heel dapper?

$$\square + \square = \square$$

codecijfer 6

OPDRACHT VOOR DE CODE

Heb jij oog voor detail? Je ziet op de vestingswal meerdere kanonnen. Tel de nummers van de twee kanonnen met dit detail bij elkaar op: dit is het codegetal.

ALLE KANONNEN!

Sommige kanonnen konden wel 1200m ver schieten! Je kunt er meer over lezen op het informatiebord.

TIP VAN SJORS

Geniet eens van de rust en het uitzicht dat je vanaf de stadswal hebt!

VERVOLG ROUTE

Ga naar rechts en loop over de wallen richting de Bromsluis.

JE SLUIS OPENZETTEN

Vroeger was De Bromsluis een **geheime tunnel** onder de vestingwal. Het is begin 17e eeuw gemaakt als onderdeel van de Heusdense **vestingwerken** om de stad te beschermen. Vandaag de dag kun je op, door én onder de Bromsluis wandelen.

JE SLUIS OPENZETTEN

Met een sluis kun je twee wateren met een verschillend waterpeil controleren. De Bromsluis voerde het water van de stadsgracht af. De tunnel van de sluis kon men afsluiten met een poort: zo kon men hoog water van de Maas buiten de stad houden.

Je sluis openzetten kun je letterlijk en figuurlijk gebruiken. Wanneer je het letterlijk neemt, dan zet je een sluis met water open. In de figuurlijke betekenis, in het spreekwoord dus, staat **sluis voor mond**. **Je sluis openzetten** betekent dan ook: een grote mond hebben, oftewel brutaal zijn!

JE SCHAAPJES OP HET DROGE HEBBEN
Op de vestingwallen lopen regelmatig schapen. **Iemand die zijn schapjes op het droge heeft**, heeft genoeg geld verdiend en hoeft niet meer hard te werken.

Het spreekwoord komt al sinds de 16^e eeuw voor. Wanneer men hoog water verwachtte, moesten boeren hun schapen verplaatsen van weilanden naar hogere gebieden, zoals een dijk. **Als je je schapen op het droge (land) had staan**, had je het goed voor elkaar: je zou dan geen schapen uit de kudde verliezen.

**EEN GEHEIME TUNNEL
BROMSLUIS**

BASTIONS & RAVELIJNEN

Een **bastion** (of **bolwerk**) is een uitbouw van een **vestingstad**. Vanaf een bastion konden soldaten alle kanten goed verdedigen: er zijn geen 'dode' hoeken.

Een **ravelijn** is een **vijfhoekig of redan-vormig (schier)eiland**. Het is net als een bastion onderdeel van de vestingwerken.

GEHEIME VLUCHTROUTE

De Bromsluis was de perfecte vluchtroute wanneer de vijand Heusden zou aanvallen. Mensen uit de stad konden via de tunnel de stad verlaten. **Via het ravelijn** dat je voor de Bromsluis ziet liggen, konden ze naar het vasteland vluchten. Dat deden ze niet met bootjes, maar waarschijnlijk via verborgen **stapstenen** in het water. De vijand begreep daar natuurlijk niets van!

OPDRACHT VOOR DE CODE

Lees de uitleg van bastions en kijk dan naar de plattegrond van Heusden op bladzijde 4. **Hoeveel bastions tel je?**

Tip: vergeet het kleine bastion bij nr. 16 niet!

codecijfer 7

VERVOLG ROUTE

Loop terug door de Bromsluis en ga linksaf. Je loopt nu recht op de speeltuin af en de oude kasteelruïne.

ALS DONDRSLAG BIJ HELDERE HEMEL = heel plotseling

Op de grens van Brabant en Gelre bouwde men in de 12^e eeuw een verdedigingstoren en een stenen woongebouw: het begin van de vestingstad Heusden! In de eeuwen daarna groeide de stad en werd het kasteel ook steeds groter. Toen men de vestigingswerken met de bastions en ravelijnen maakte, kwam het kasteel binnen de stad te liggen.

DE KRUITTOENRAMP

Op 24 juli 1680 gebeurde hier een grote ramp: de **kruittorenrampe**. De bliksem slaat in de kruittoren **als donderslag bij heldere hemel**. De brand die ontstaat maakt van het kasteel een ruïne. Er overlijden veel mensen en de puinhoop is enorm. De resten van het kasteel bleven lang verborgen, totdat men in 1948 opgravingen deed. In 1987 bouwde men zelfs een deel van het kasteel na en plaatste men een speeltuin op deze historische plek.

OPDRACHT VOOR DE CODE

Er zijn veel spreekwoorden over het weer: hieraan kun je zien dat Nederlanders het weer vroeger ook al heel belangrijk vonden!

Vul de woorden in op de juiste plekken om de spreekwoorden af te maken:

REGEN BLIKSEM AVONDROOD WIND ZON

- ER ALS DE [] VANDOOR GAAN.
- HIJ KRIJGT DE [] VAN VOREN.
- VOOR NIETS GAAT DE [] OP.
- NA [] KOMT ZONNESCHIJN.
- [], MOOI WEER AAN BOORD. MORGENROOD, WATER IN DE SLOOT.

HOEVEEL LETTERS HEEFT HET WOORD
DAT JE BIJ 4 MOET INVULLEN?

codecijfer 8

8

**KASTEELRUÏNE
HERTOGIN JOHANNA VAN BRABANTSTRAAT 1**

"DUIZEND BOMMEN EN GRANATEN"

Dit vloekt kapitein Haddock altijd in de stripalbums van mijn vriend Kuifje. Toen de bliksem instoeg in de kruittoren van het kasteel van Heusden, lagen daarin **70.000 bommen** (buskruit) en **1.000 granaten**. Geen wonder dat de ravage daarna zo enorm was!

★ INTERESSANT

In het TIP kun je een maquette vinden van het oude kasteel. De medewerkers vertellen je er graag over.

★
Leef je lekker uit in de speeltuin!

VERVOLG ROUTE

Loop over de houten brug de speeltuin uit en volg het zandpad rechts naar de straat. Loop rechts om de kerk heen, over Burchtplein naar de Wijkse Poort.

IEMAND UIT DE BRAND HELPEN

In de middeleeuwen was Heusden dus omringd door een stadsmuur. Via één van de vier stadspoorten kon je de stad binnenkomen. Er zijn er nog twee van die poorten over: deze Wijkse Poort en de Veerpoort (stop 16). De originele poorten zijn gesloopt, maar met de grote renovatie van Heusden na de Tweede Wereldoorlog zijn ze nagemaakt van oude tekeningen.

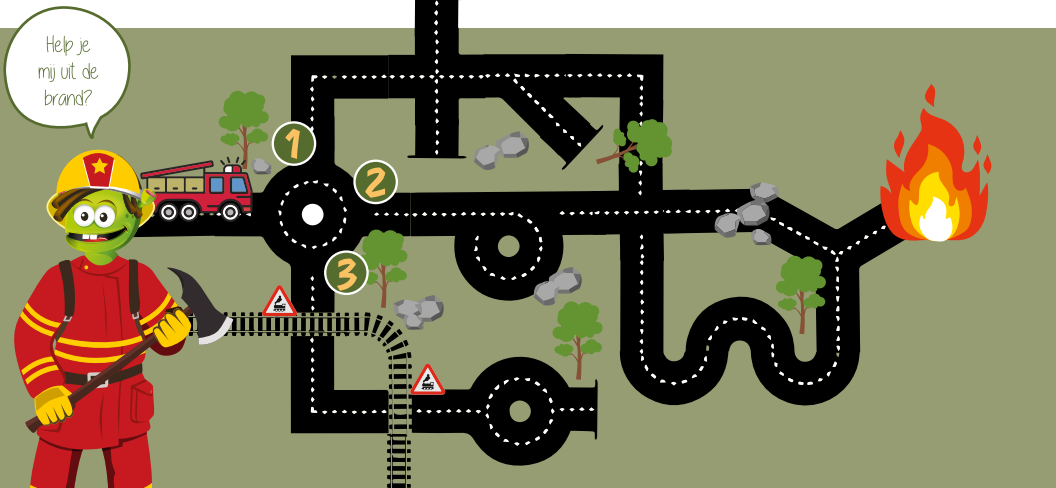
EEN KNIK IN DE POORT

Ga eens voor de poort staan. Zie je dat er een knik (= bocht) in zit? Ook dát heeft te maken met het verdedigen van de stad: de vijand mocht niet naar binnen kijken. Door er een knik in te bouwen, kon de vijand niet naar binnen gluren en schieten. Heel slim dus!

OPDRACHT VOOR DE CODE

Welke route moet de brandweerwagen nemen om zonder problemen bij de brand te komen?

codecijfer 9

ROUTE Loop de Wijksestraat in en volg de bocht naar links. Zoek huisnummer 28.

WIJKSE POORT AAN HET BURCHTPLEIN

9

TIP VAN SJORS

Beklim de trap voor een mooi uitzicht!

EEN FLATER SLAAN = een nogal domme fout maken

Toen de poort rond 1984 werd nagebouwd, heeft men een flater geslagen door de knik in de poort na te bouwen. Het leverde namelijk een groot probleem op! In de middeleeuwen waren er nog geen auto's, maar in de 20^e eeuw wel. En ook vrachtauto's en... brandweerwagens! Toen er een brand was in Heusden, kon de brandweerwagen de draai niet maken in de nieuwe poort: de wagen kwam vast te zitten!

DE BRANDWEER UIT DE BRAND HELPEN

Wanneer je iemand uit de brand helpt, dan help je iemand die in moeilijkheden is. In Heusden moest men de brandweer uit de brand helpen! Daarom hebben ze een extra weg langs de poort gemaakt.

HET SPANT DE KROON

Wat een prachtig huis is dit! **Het spant** (letterlijk) **de kroon!** Kijk maar eens naar boven, daar zie je een gouden kroon. **Spannen** betekent **aanmeten**. Iemand kon zichzelf dus 'de kroon spannen' en zeggen dat hij koning was. Intussen betekent de uitdrukking 'iets dat alles overtreft'. Dit huis overtreft andere huizen wat betreft de mooie gevel: **het spant de kroon!**

HUIS MET GOUDEN KROON WIKSESTRAAT 28

OPDRACHT VOOR DE CODE

codecijfer 10

Het gebouw heeft prachtige details. Welk detail vind je **NIET** op het gebouw?

EEN KRONKELEND STEEGJE

Links naast het huis met de kroon is een smal steegje. Zulke steegjes zijn typisch voor Heusden; ze zijn niet recht, maar **kronkelend**. Zo konden de soldaten die de stad beschermden er goed in wegluchten! Als de vijand hen zou beschieten, waren ze na de kronkel niet meer te zien en te raken. Net als bij de Wijkse Poort (stop 9) dus!

VERVOLG ROUTE

Doe alsof je een soldaat bent en vlucht in het smalle steegje! Aan het einde ga je links. Je ziet dan de Engstraat aan je rechterhand.

Er is nu niets engs meer aan deze straat! Sterker nog: het is één van de gezelligste straatjes van Heusden!

71

EEN ENGE STRAAT ENGSTRAAT

ZWETEN ALS EEN ...

Wanneer je je als een soldaat hebt gedragen in het kronkelende steegje, **zweet** je misschien wel van het rennen en je verstoppen. Niet alleen soldaten die vluchtten via de steegjes, maar ook misdadigers die vroeger bij deze straat aankwamen, hadden het behoorlijk **warm!**

DOODSBANGE MISDADIGERS IN DE ENGSTRAAT

In de middeleeuwen werden misdadigers veroordeeld op het kasteel (stop 8). Via deze straat moesten ze naar het stadhuis (stop 1) lopen: hier vond de openbare terechtstelling plaats. De misdadigers werden aan een

OPDRACHT VOOR DE CODE

Welk dier moet je op de ... schrijven om het spreekwoord af te maken?

ZWETEN ALS EEN ...

- 3. muis
- 5. otter
- 8. pinguïn

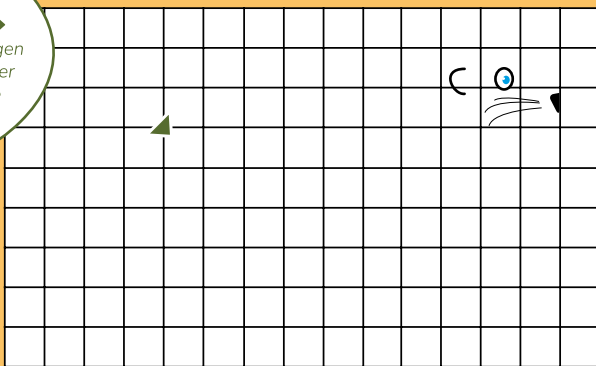
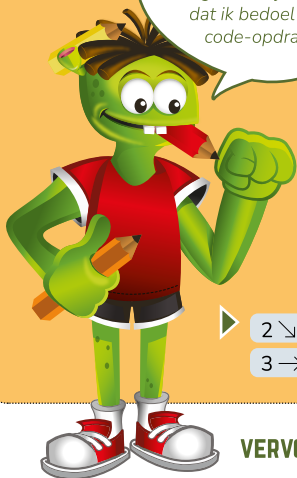
codecijfer 11

Hint: als dit dier uit het water komt, ziet zijn natte vacht eruit alsof het dier heeft gezweet.

schandpaal vastgemaakt en mensen mochten eieren en rot fruit naar ze gooien... Stel je voor: in de verte hoor je al het rumoer, je moet deze straat nog door en daarna word je bekogeld en uitgejoeld... Daarom heet deze straat de **Engstraat!**

DOE-OPDRACHT

Wanneer je bij start en de aanwijzingen volgt, teken je het dier dat ik bedoel bij de code-opdracht!

2 ↘ 1 ↙ 1 ↘ 2 ← 1 ↖ 1 ↑ 1 ↙ 3 ↘ 3 ← 2 ↖ 2 ↑ 3 ↗
3 → 1 ↘ 1 → 2 ↗ 2 → 1 ↘ 1 ↓ 3 ↙ 1 ↘ 3 ← 1 ↖ 2 ←

VERVOLG ROUTE

Loop een stukje door naar het grote plein: de Vismarkt.

HET GROOTSTE GELIJK VAN DE VISMARKT HEBBEN

Dit levendige plein, ook wel het hart van de stad genoemd, heet de Vismarkt. Het was vroeger al een belangrijke plek in de stad: her was en is hier altijd gezellig druk. Helemaal aan de andere kant zie je de visbank: de plek om vis te verhandelen. Hier op het plein werd de vis verkocht: vandaar de naam Vismarkt.

Het grootste gelijk van de vismarkt hebben

betekent dat iemand probeert om met hard roepen (harder dan anderen) zijn gelijk te halen. De vismarkt was een plaats waar veel geschreeuwd en opgeschept werd. Stel je maar een visverkoper voor op de oude vismarkt die hard schreeuwt zodat hij snel zijn vis kan verkopen.

OPDRACHT VOOR DE CODE

Over de Vismarkt zijn veel verhalen te vertellen. Zie je Sjors opscheppen over alles wat hier te zien is? Sjors houdt wel van eerlijkheid, maar... **heeft Sjors overal en altijd gelijk?** Er is één verhaal dat niet klopt. Als je weet welke, dan kun je weer een cijfer voor de code noteren.

1

DRIETROMPETTERSTRAAT 24

Men moest vroeger belasting betalen over het aantal ramen van je huis. Daarom maakte de bewoner van dit huis een **nepraam**: zo hoefde hij maar voor **5 ramen** in plaats van 6 te betalen!

2

VISMARKT 16

Het gewei van de **eland** boven de deur is echt. Vroeger zat hier een **dierenwinkel** en verkochten ze hier elanden.

3

VISMARKT 1

In dit gebouw "In den Verdwaalde Koogel" zit een **restaurant en hotel** dat vernoemd is naar **een verdwaalde kogel** in de gevel (eerste verdieping) ziet. Het verhaal gaat dat deze kogel er bij een belegering van de vesting in terechtgekomen is.

4

VISMARKT 1A

Bij het **Commiezenhuis** moest men vroeger tolgeld, accijnzen en invoerrechten betalen. Hier vind je **drie kogels** in de trap voor het gebouw.

5

VISBANK

De visbank werd in **1796** gebouwd, dat zie je aan de steen boven één van de deuren. Het bijzondere gebouw heeft **13 zuilen**.

VERVOLG ROUTE

Kijk naar de haven via het doorkijkje in de vismarkt.

HET HART VAN DE STAD VISMARKT

72

codecijfer 12

GELOEF JE OREN NIET MAAR JE OGEN WEL

Oftewel: geloof niet alles wat je hoort, maar bekijk het met je eigen ogen.
Je kunt alle verhalen controleren. Let op de **dikgedrukte** woorden.

ALS EEN VIS IN HET WATER

13

STADSHAVEN VANUIT DOORKIJKJE IN DE VISMARKT

Ga gerust op de trap staan, maar doe wel voorzichtig. Anders lig je letterlijk *als een vis in het water!*

Je als een vis in het water voelen betekent dat je je ergens helemaal op je gemak voelt. Een vis heeft water nodig om zich fijn te voelen. Zo is het eigenlijk ook met deze stad: Heusden dankt haar bestaan aan water. Door de goede ligging, aan de rivier de Maas, kon Heusden groeien.

VAN EEN LEIEN DAKJE = iets gaat heel gemakkelijk. Als je in de visbank staat, het gebouw met een dak van **leisteen**, heb je een mooi doorkijkje op de haven. De grote vissersschepen die op de Maas voeren, kwamen hier vroeger aan.

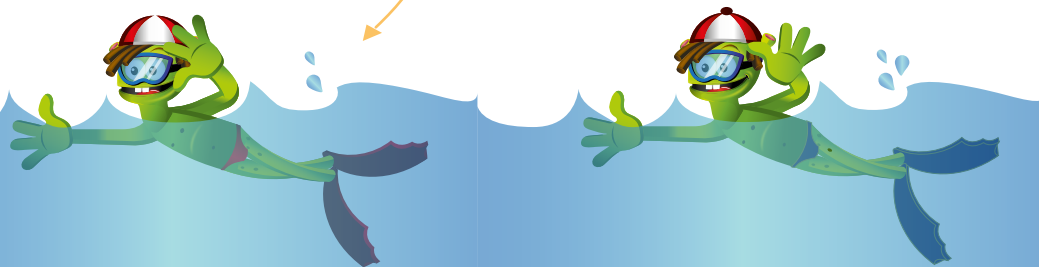
OPDRACHT VOOR DE CODE Welk spreekwoord betekent hetzelfde als van een leien dakje?

1. Het loopt op rolletjes.
2. Het rolt op wietjes.
3. Het wandelt op krukken.

DOE-OPDRACHT

Sjors voelt zich als een vis in het water in Heusden! Kun jij de 5 verschillen vinden?

We maken even een bruggetje (= sprong) naar de molens!

DRAAIEN VOOR DE PRINS

74

MOLEN STADSHAVEN 13B

In Heusden moest men er vroeger altijd rekening mee houden dat er vijanden in de buurt waren. Om ook binnen de stadsmuren (en later de stadswallen) eten te kunnen produceren, bouwde men stadsboerderijen en... molens!

MEN DRAAIDE IN HEUSDEN VOOR DE PRINS

Er zijn veel spreekwoorden over molens, daaraan kun je zien dat molens vroeger erg belangrijk waren. De uitdrukking **draaien voor de prins** is heel toepasselijk voor Heusden. Het betekent 'voor niets' en het is ontstaan in de Tachtigjarige Oorlog. Men liet de molenwieken draaien zonder dat de maalstenen graan maalden om de Spaanse vijand voor de gek te houden. Zolang de molens draaiden, zouden de Spanjaarden namelijk denken dat 'onze' soldaten nog eten hadden en dus genoeg energie om te vechten.

TIP VAN SJORS

De ophaalbrug maakt deel uit van het typische beeld dat we van Heusden kennen. Het is leuk om er overheen te lopen en een mooie foto te maken voor de molen.

EEN KLAP VAN DE MOLEN GEHAD HEBBEN

Het kwam wel eens voor dat iemand onvoorzichtig was en een klap van één van de wieken van de molen kreeg. Zo'n klap komt heel hard aan, want de wieken draaien met een enorme vaart rond. Wie een klap van de molen(wiek) had gekregen raakte helemaal versuft of bewusteloos. Het spreekwoord betekent dan ook dat iemand (tijdelijk) niet meer goed bij zijn of haar verstand is.

LEUKE WEETJES

- * De molens die hier nu staan, zijn niet de originele. Het zijn wel dezelfde soort molens: standerdmolens.
- * De molens staan op een houten constructie die kan draaien.
- * Zie je die schildjes op de molen? Daarachter zitten gaten. Wanneer de molenaar de schildjes openzet, kan hij aan het fluiten van de wind horen of hij de molen moet draaien: voor de wind zetten.

TIP VAN SJORS

Draaien de wieken, dan houdt men niemand meer voor de gek! Er is dan een molenaar aanwezig: vaak kun je dan een kijkje nemen!

OPDRACHT VOOR DE CODE Hoeveel molens heeft Heusden?

Hint: kijk om je heen of... kijk op de plattegrond (pag. 5)!

codecijfer 14

VERVOLG ROUTE

Houd links aan en loop een stukje naar beneden. Je ziet dan vanzelf de poort van de Heemtuin.

IEMAND OM DE TUIN LEIDEN

Met het woord *tuin* in de uitdrukking **iemand om de tuin leiden** wordt eigenlijk het **hek óm de tuin** bedoeld. Als je iemand om (of langs) het hek leidt, doe je alsof er binnen het hek niets te zien is, terwijl dat juist wel zo is. Je misleidt dus iemand! Het spreekwoord wordt meestal niet gebruikt met kwade bedoelingen, maar om een grapje met de ander uit te halen.

EEN BIJZONDERE TUIN

Je loopt nu door een grote moestuin: de Heemtuin! In deze tuin ontdek je welke bloemen, planten en kruiden er nu én vroeger werden verbouwd om eten te produceren.

75

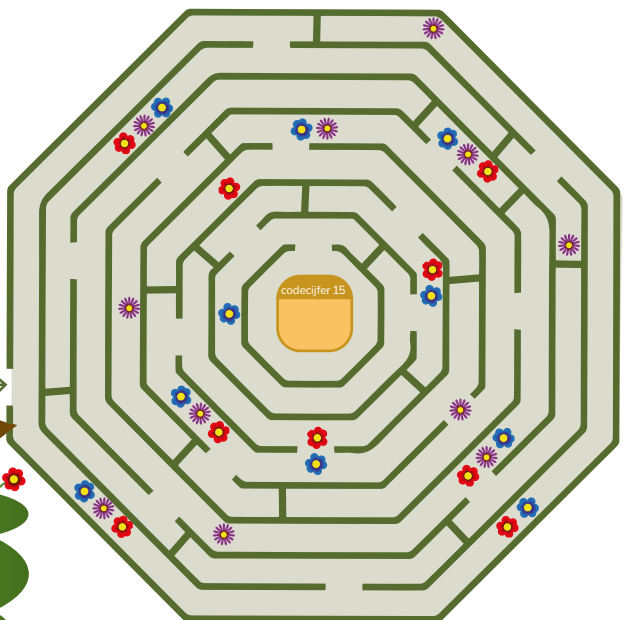
HEEMTUIN
MOLENSTRAAT 7A

DOE-OPDRACHT

Heb jij weleens iemand om de tuin geleid? Eerlijkheid duurt het langst. Dus voor de draad ermee!

OPDRACHT VOOR DE CODE

Volg de **kortste** weg in het tuindoolhof en tel de bloemetjes. Maar pas op... ik probeer je om de tuin te leiden. Tel alleen de bloemetjes met 6 blaadjes die ik ook in mijn tuintje heb staan.

codecijfer 15

★ TIPS VAN SJORS ★

Doe de speciale geur-, geluid- en tastroute in de Heemtuin.

Geef je op voor een Natuur-Klepperman dag in de Heemtuin.

VERVOLG ROUTE

Wil je letterlijk om de tuin lopen? Loop dan over de wallen, via de molen naar de Veerpoort.

Je kunt ook dóór de Heemtuin lopen. Ga dan aan het einde het poortje door en loop totdat je de Veerpoort aan je linkerhand ziet.

EEN OOGJE IN HET ZEIL HOUDEN

76

VEERPOORT
WATERPOORT 2

Je was eerder al bij een nagebouwde stadspoort (stop 9). Dit is de andere poort waar we het toen over hadden. De naam van deze stadspoort **leidt ons om de tuin**: hij is verwarrend! Eerst heette de poort namelijk de Waterpoort. De straat heet nog wel zo, maar de poort noemen we inmiddels de Veerpoort. Deze nieuwe naam verwijst naar het veerpontje dat al eeuwenlang aan de achterkant van de poort vertrekt.

OPDRACHT VOOR DE CODE

Loop onder de stadspoort door en zoek de kleurrijke gevelsteen. Welk jaartal staat hierop?

codecijfer 16

1. 1300: in deze tijd is de oude Waterpoort gebouwd.
2. 1970: in dit jaar vond men de resten van de oude stadspoort. In de jaren daarna herbouwde men de nieuwe Veerpoort.
3. 1996: in dit jaar plaatste men de gevelsteen.

DOE-OPDRACHT

Houd jij (letterlijk) een oogje in mijn zeil door er een oog op te tekenen?

EEN OOGJE IN HET ZEIL HOUDEN

De dijken en wallen beschermen Heusden nog steeds. Niet meer tegen indringers, maar wel tegen het water. Bij de poort **houdt men een oogje in het zeil**. Bij hoog water wordt het tunneltje dat in de dijk zit, afgesloten door de dubbele vloeddeuren te laten zakken.

Het spreekwoord **een oogje in het zeil houden** komt uit de scheepvaart. Een goede schipper houdt de zee en zijn zeilen goed in de gaten zodat hij veilig én snel kan varen.

DOE-OPDRACHT

Als je de rebus oplost, weet je wat ik ben op jou, omdat je al zo ver bent gekomen!

 -ut	 t+	 -p -m +s	 -d	 t=p o=a
---------	--------	--------------------	--------	----------------

VERVOLG ROUTE

Loop de straat De Waterpoort in totdat je aan de rechterkant de Nieuwstraat ziet. In die straat zie je op nummer 7 Berg & Braam. Hier moet je zijn voor het kraken van de kluis.

17

JE KRIJGT HET NIET CADEAU

Je hebt de cijfers tijdens deze route **niet cadeau gekregen**. Oftewel: je hebt er hard voor moeten werken! Maar op deze locatie staat de kluis die je kunt kraken, je bent dus bijna klaar!

OPDRACHT VOOR DE CODE

Je krijgt bij deze opdracht wél wat cadeau! Namelijk een **10** voor de moeite die je hebt gedaan om Heusden én de Nederlandse taal beter te leren kennen!

BERG & BRAAM
NIEUWSTRAAT 7

★ TIP VAN SJORS

In de winkel Berg & Braam kun je prachtige speelspullen en heerlijk snoepgoed kopen. **Dat krijg je niet cadeau**; je moet er natuurlijk netjes voor betalen!

Wanneer het je lukt om de kluis te kraken, heb ik een leuke beloning voor je!

KRAAK JIJ DE KLUIS?

Noteer hier de cijfers die je bij de opdrachten verdient en maak daarna de som.

$$\begin{array}{|c|c|c|} \hline 15 & 7 & 8 \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|c|c|} \hline 10 & 16 & 3 \\ \hline \end{array} = \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline & & & \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{|c|} \hline 13 \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|} \hline 6 \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|} \hline 5 \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|} \hline 17 \\ \hline \end{array} = \begin{array}{|c|c|} \hline & \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 14 & 11 & 4 & 12 \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|c|c|} \hline 1 & 9 & 2 \\ \hline \end{array} = \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline & & & \\ \hline \end{array}$$

Voer deze code in om de kluis te kraken!

DIGITALE KLUIS

Is Berg & Braam dicht, scan dan de QR-code om de digitale kluis te kraken!

VAKER LEUKE DINGEN DOEN IN DE REGIO?

SJORS SPORTIEF / CREATIEF

Sjors nodigt kinderen tot en met 12 jaar graag uit om kennis te maken met allerlei sporten en creatieve activiteiten. Kijk op sjorssportief.nl en schrijf je in voor leuke activiteiten.

MET HET GEZIN OP STAP IN DE REGIO?

Op bezoekdelangstraat.nl vind je volop tips voor uitjes in en om Heusden, plus veel meer leuke wandel- en fietsroutes in De Langstraat. Zo kun je nóg meer moois ontdekken!

IK BEN ER ONDERSTREVEN VAN!
Oftewel: ik vond het superleuk dat je vaker met mij op pad? Wil je mee op avontuur was ik heb leuke tips voor je!

COLOFON

Organisatie

De Spreekwoordenroute Heusden is ontwikkeld door Studio Spreekwoord in opdracht van Gemeente Heusden en in samenwerking met RBT De Langstraat en Bibliotheek Heusden.

- * studiospreekwoord.nl
- * heusden.nl
- * bezoekdelangstraat.nl
- * bibliotheekheusden.nl

Met dank aan

De Spreekwoordenroute in Heusden kon niet tot stand komen zonder medewerking van:

- * Sjors Sportief
- * Jacques Smeets, stadsgids Heusden
- * Fotografie omslag & stops: Made by Jane
- * Fotografie stops: RBT De Langstraat & Studio Spreekwoord
- * Kleur- en speurplaat: Sandra Mesman

Concept & ontwerp:
© Studio Spreekwoord, juni 2024

TIP VAN SJORS

Heb je de speciale kleur- en speurspreekwoordenplaat van Heusden al? Je kunt hem gratis halen bij de TIP (Toeristische Informatiepunt). Of download deze en andere kleurplaten op studiospreekwoord.nl